

VASILE PÂRVAN

DATORIA
VIETII
NOASTRE

EDITURA
RAM
ANINOASA-GORJ

DATORIA VIETII NOASTRE

Dela o zi la alta popoarele trăiesc prin munca, mereu aceeași, a celor mulți. Singura oboselă ce și-o dă sufletul omului simplu, e de a păstra cât mai neschimbăt meșteșugul din bătrâni, care îi dă — după meseria ce-o are — hrana. Și memoria populară e foarte precisă: unele procedee își au începutul lor, identic cu forma de azi, în epoca preistorică. Continuitatea civilizațiilor populare în cursul mileniilor e propriu zis un simplu reflex al continuității vieții din natură: evoluția acesteia se petrece în limite de timp aşa de imense, încât sunt neaccesibile controlului uman; se poate dară vorbi de o adevărată eternitate a primitivismului popular, conservativ.

Istoric, adică evolutiv-uman, popoarele trăiesc numai prin fapta precursorilor și revoluțiilor. Aceștia turbură ca niște demoni, perpetuu nemuljumiți, beatitudinea lenei spirituale a contemporanilor, le deșteaptă iluzii și apetituri, le răscolesc pașimile, le dărâmă prețiosul echilibru

Prima lecție cu care s'a deschis Universitatea din Cluj.

al perfectei inerții. Fie că atunci masele populare se încaeră în răsboaie, fie că folosesc pașnic gândul născocitorilor, mimetismul și utilitarismul ancestral, biciuit și de instinctul curiozității — care e mai vechiu decât însuși omul — le împinge să aducă modificări, mai mult ori mai puțin adânci, sacrosanctelor lor tradiții.

Puterea aceasta uriașă a creatorilor de gânduri nouă a fost aproape în tot cursul istoriei omenești confiscată de oligarhiile ori autocraticile, care conduceau politic marile mase populare: fiecare nou exemplar de supraom a fost repede înrolat, catalogat, uniformat, în castă preotească, curtea monarhică, ori clientela politică, a conducătorilor cu sabia ori cu icoana, a diferitelor state ori națiuni. Cei recalcitranți au fost suprmați: cu binevoitorul concurs al mulțimilor slabe de minte. Doar rar de tot, când potențiații politici au avut un respect romantic pentru geniul creator ca atare, născocitorii de gânduri au putut fi stăpâni pe vieața lor și au putut răspândi după voie gândul lor. Aceste rare epoce corespund însă — Elenismul, post-alexandrin-epigonic, — Romanismul, imperial — unei naive regulamentări de către stat a selecțiunii capetelor creațoare. Se introduce un sistem — foarte asemănător școalei contemporane — de industrializare și multiplicare mecanică a ideilor nouă și de dresaj filosofic — în

masă — al animalului uman. Democrațiile internaționale: elenistică, imperial-romană, actuală, au încercat, toate, posibilitatea de înmulțire pe cale mecanică a sufletelor superioare. Metoda — născocită de cei vechi — a fost, firește, cu căldură îmbrățișată și de ordinele religioase militante — în special cel al lui Ignățiu — întemeiate de Biserica Apusului.

*

Democrația contemporană, fie burgheză fie socialistă, e stăpânită de ideea răspândirii culturii în masele largi ale muncitorimii. Dar marea erzie a creării de genii prin fabricile de cultură, care sunt Universitățile și Academiile, începe a pierde din ce în ce mai mult teren. Cu foarte mare părere de rău Pontificii înțelepciunii dogmatizate încep să recunoască nepuțința lor de a crea altceva, decât niște docili papagali intelectuali și niște gelatinoase nevertebrate etice. Școala oficială începe să recunoască că toate doctoratele de știință și diplomele de artă ale lumii nu pot face dintr-o maimuță cu dar suficient de imitație, un creator de valori nouă spirituale. Încep să recunoască monumentalii șefi de școale, filosofice, artistice, științifice, că școala, ca instituție educativă a mulțimilor, nu are rostul mecanic, militarist și trivial al uniformizării gândului și al regulamentării creării, ci datoria mult mai modestă a desanimalizării capetelor de sută

și al procurării repezi a mijloacelor tehnice de lucru pentru capetele geniale. „Profesorul“ contemporan, dacă e de fapt un om superior, nu mai e astăzi un infăabil profet de sentințe relevante, ci un „prospector“ de aur și diamante în stâncosul pustiu al neînțelepciunii omenești. Ca Diogenes din Sinope, profesorul contemporan are a căuta, în școală, ca și în lumea largă, cu lampa aprinsă și ziua, oameni: oameni întregi, noi, în care pâlpăe flacără ideii.

Avem azi apreciatori de artă, avem cunoștători de vinuri și de cai de rasă, dar n'avem prejutori de suflete nouă. Nu vezi pe nimeni bucurându-se, fiind fericit, că în mulțimea purtătorilor de ghiozdane de școală a găsit un anarhist al legilor actuale ale gândului, un neliniștit, un chinuit căutător de legi nouă. Dimpotrivă, cel mai iubit, între puii de oameni care se ridică spre conștiință proprie, e cel mai docil dintre memorizatorii înțelepciunii consacrata.

Noutatea spiritului are nevoie de libertate, de aer larg. Și libertatea nu poate înflori în turmă. Și nici nu trebuie să înflorească acolo: ce-ar fi să sburde după cheful lor animalic toate ne-cuvântătoarele care au nevoie de conducere și disciplină socială! Dar chiar în marile aglomerări școlare se poate crea libertatea de sfat pentru cei chinuiți de demonul lăuntric. Libertatea aceasta crește din starea de suflet a iu-

birii pentru idee. Profesorul să se facă și el simplu școlar, alergând la un loc cu copiii și adolescenții după licuriciul minunat al gândului, care luminează în întunericul banalității utilitare zilnice.

Cât spirit de acesta, de camaraderesc entuziasmul pentru idealul de toate felurile, va fi într'o școală, atâtă libertate a gândului și deci atâtă putință de înflorire a sufletelor, va fi în acea tovărășie de viitori oameni.

*

Libertatea spiritului nu crește de asemenea nici acolo unde omul e robit de trup. Iubirea ideii e un lirism deplasat în lumea în care „timpul e bani“. De o sută de ani omenirea trăiește în crezul materialist: economic, social, istoric. Întreaga luptă pentru viață a umanității contemporane se dă între Capital și Muncă. Deprins a cumpărat Inteligența când are nevoie de dânsa, pentru înmulțirea averii, ori înfrumusețarea vieții, Capitalismul nu o socotește ca un alt rival. Deprins a nu avea nevoie de inteligență, Socialismul face abstracție de ea, neputându-și-o închipui ca un eventual rival. Capitalismul biruitor în Apus, calcă disprejitor în picioare toate idealurile pentru care intelectualitatea, solidară cu poporul, a crescut că trebuie să lupte în răsboiul cel mare. Socialismul biruitor în Răsărit — cel puțin ca experiență tre-

cătoare politică — începe prin a distrugе tot ce nu e primitivitate și bestialitate de masă amorfă. Pentru că e fără putere fizică, pentru că e puțin numeroasă, pentru că e supărătoare în cererile ei de sacrificiu, nerentabil pentru inutila urmărire a idealului, Inteligența creatoare contemporană, e în totalitatea ei sdrobită: de masivitatea impertinentă a bogătașului care asudă grăsime și de brutalitatea greoaie a proletarului care nu se gândește decât la mai multă pâine.

Ținta oricărei cheltuieli de energie în lumea actuală e sporirea productivității. O monstruoasă stoarcere a tuturor puterilor pământului și omului, ca să dea cât mai mult material assimilabil pânțecelui și omului și poftelor inferioare. Orice idee e valorată după interesul — pragmatic — pe care-l deșteaptă. Orice instituție ideală a societății e mecanizată industrial. De o sută de ani încoace nu s'a născut o singură idee epocală, deschizătoare de drumiuri necunoscute, în arhitectură, în filosofie, în sculptură, în religie, în morală. Numai știința — și anume, în special, cea aplicată — a făcut progrese enorme: rezultatul marii majorități a acestor progrese e însă asasinarea savantă a milioanelor de nenorociți, care, fără aceste invenționi și descoperiri, n'ar fi murit nici aşa de mulți, nici aşa de oribil, în actualul războiu.

*

O universitate nouă, în anul dela nașterea Domnului următor imensului faliment etic al concepției materialiste despre lume și viață, e, dacă cei ce au întemeiat-o își dau cât de cât osteneală să gândească asupra rostului ei, un fapt de însemnatate nu numai locală, ci mondială.

In adevăr, toate marile întrebări ale sufletului omenesc conștient de continuitatea istorică a gândirii omenești luptătoare, se pun din nou: cum să se facă cercetarea realului; cum să se îndrumeze căutarea adevărului; cum să se înțeleagă frumosul; cum să se ia poziție față de lume și viață; cum să se ajute selecționarea naturală a talentelor și geniilor; cum să se înnobileze scopurile vieții sociale, politice, naționale; cum să se dea luptă cu infinita bestialitate omenească, smulgând căji mai mulți seimeni de-ai noștri din noroiul în care se bălăcesc zilnic; toate aceste întrebări, care singure pot justifica sechestrarea atâtăor libertăți individuale în folosul binelui social, trebuie să preocupe pe întemeietorii unui nou așezământ oficial de cultură socială și de cultură creatoare.

Dar mai ales la un popor încă în formărie socială și națională, cum e al nostru, aceste întrebări sunt obligatorii subt sancțiunea absurdității noii instituții în mijlocul unor nevoi mult mai stringente, de ordin infinit mai adequat primitivității vieții noastre publice.

Căci dacă e ca noua Universitate să nu fie decât încă o uzină de superficialități și inutilități, de nonvalori sociale, culturale, politice, înființarea ei nu e numai absurdă, e și imorală.

De sigur, fiecare păcat social se reflectă la un popor în toate așezările lui. Intr'o lume de seci și de utilitaristijosnici conspirația generală a neisprăvășilor va popula cu reprezentanți de-ai lor, cele mai înalte locuri în ierarhia responsabilitășilor social-culturale ori social-politice. Dar subîmboldul idealismului mistic popular, trezit întotdeauna puternic în epoci de mari răsăurnări și revoluții, doi trei oameni de inimă pot pușe la cale, susținuți de acest ambiant încrezător și cald, mari reforme spirituale, pe care în vremile obișnuite nu le-ar fi adus o evoluție de decenii ori secole.

*

Iată, în fața noastră, o operă de revoluție, înfăptuită cu mijloace revoluționare, inspirată de o iubire, cu totul desinteresată, pentru mai bine, apărată, tocmai prin acea speranță naivă și curată a celor mulți, de atacurile puterilor tradiționale, ignorante voluntar de intemeietorii și mâñoioase de această ignorare.

Pe ce drum va apuca noua confraternitate spirituală? Cele vechi, mereu umblate, bine bătute, netede, duc toate în mlaștina materialismului vulgar. Iar drumurile nouă sunt numai

indicate, de cugetătorii solitari. Construirea lor e tot opera răbdătoare a tovarășilor numeroase de ucenici ai noului gând. Și entuziasmul celor mulți nu șine decât până la primul obstacol, până la prima jertfă. Tăria de caracter — singura nobleșă adevărată în lumea muritorilor — e o floare rară. Iar fără ea toată învățătura de pe lume, tot talentul creator, e un simplu amuzament egoist. Când semenii tăi te urcă în vârful piramidei sociale, trebuie să arzi tot sufletul tău pentru a rămâne acolo: nu pentru tine, că tu ești un om, trecător, dar pentru oameni, pentru idealul lor, pe care tu nu trebuie să-l lași să decadă, pentru sublimul pe care trebuie să-l faci să înflorescă în inima contemporanilor tăi, chiar de ar fi să-l crești cu tot sângele vieșii tale, pe care numai odată o ai.

*

Dar iată, totul e rău. Nici cei mai buni nu rezistă suferinței ori ispитеi, ci renunță la luptă. Întreaga viață e murdărită de egoism, de interesul brutal, de utilitar. Milioane în jurul tău spun: așa e viață; zadarnic încerci s' o schimbi. Și nu cobori ochii, din viziunile senine unde încerci a-i fixa, asupra pământului forțător de lume, fără să vezi confirmarea înmiită a aspirului adevărat: până și suferința imensă a marilor războiu este azi profanată de materialismul cel mai odios: pacea care aşează soarta lumii

e opera nevrednicilor care nu au luptat, ci s'au îngrășat în războiu: nimic din dumnezeiasca frumuseță a jertfei, a iubirii, a morții, nu mai inspiră opera păcii; cei mișei, cei trădători, au fost poftiși alături, ba mai sus, decât cei curați, cei credincioși, cei drepti; o amară prejaluire pe arginți a început pentru sângele vărsat în lupte; biruințele trebue răscumpărate cu banul văduvei și orfanului, iar cei care au câștigat biruințele stau triști și muși, aiuriși de mânie, dați la o parte ca niște meșteri fără pricepere și fără preț, în vreme ce zaraflii cântăresc în talgere: aurul Răsăritului, focul Carpaților, grâul Dunării, codrii Munților. Călcarea cuvântului dat e astăzi lege. Iar înăuntrul țării tale, nu vezi decât necinste, cățărare desperată către locurile cele mai de sus, goană după avere, murdărire a tuturor numelor curate de luptători fără frică împotriva răului, aprobare stupidă a mulțimii, dată nu celor care-i cer virtute, ci celor ce-i laudă viațile. Și în atmosfera aceasta îmbâcsită de miasmele putreziciunii, rece de lipsa oricărei iubiri, chiar cei odinioară deschiși avântului cald spre ideal, devin reci, ne mai putând înțelege decât gândul rațional, logica faptelor brute; gândul ca expresie delicat-sentimentală, mistic-încrezătoare, a înțelegerii intuitiv-lirice a Cosmosului, ca un tot din care noi oamenii nu suntem decât un infim frag-

ment, mai mult simțind decât înțelegând legăturile noastre cu Intregul, e închis pentru ei. E aşa de săracă inima omenească în înțelegerea cuvintelor care poartă gândul aproapelui! Vorba, ca o simplă monetă luată și dată, ștearsă de multă întrebunțare, e tot ce lovește cugetul: gândul închis în ea, strigătul nou, dat cu același banal cuvânt, le scapă. Și totul pare vechiu, uzat, indiferent.

Pentru o confraternitate spirituală, cum e să fie aceasta, întemeiată acum, realitatea vieții trebue să fie însă nu suma manifestărilor pragmatice ale unei societăți desagregate și haotice, alcătuită din indivizi primitivi ori decăzuți, ci complexul potențelor spirituale, latente în sufletul național și general-uman, al maselor și indivizilor. Noi nu lucrăm cu realitatea unor contingențe de douăzeci și patru de ceasuri, ca jucătorii la bursă, ci lucrăm cu realitatea unor stabilități psihologice milenare, ale sufletului ancestral. Pentru noi faptele concrete sociale, a căror cunoștință nu numai nu ne scapă, dar nouă singuri ne e complet inteligibilă, sunt numai mijloace de a diagnostica boalele sociale și de a prognostica evoluția lor. Noi nu ne mărginim la simpla constatare a bublelor urâte și la tratarea lor superficială — după metoda politică — ci căutăm a purifica însuși

sângel bolnavului, spre a împuternici din nou leucocitele să ucidă microbii care circulă în întregul organism.

Supremul scop al luptei noastre e spiritualizarea vieții marelui organism social-politic și cultural-creator, care e națiunea. Mijloacele întrebunțate de noi sunt exclusiv de caracter social-cultural și pleacă din izvorul unic al idealismului național. Metoda noastră e aceea a cultivării și selecționii sufletelor superioare, prin punerea la probă a fiecărui individ, care ne este încredințat, cu piatra de încercare a Culțului Ideii. Cine rezistă și dă scânteie e vrednic să între în confraternitatea Universității naționale. Cine e un simplu pietroiu brut e dat înapoi în grămadă, spre a servi ca pavaj de șosea pentru construirea drumului nou către sferele cele de sus. Oportunisme, tocmai, reductibilități, nouă nu ne sunt permise. Noi sănăm preoții aspri ai unei religii de purificare. Suntem profetii unui timp, cu mult prea îndepărtat pentru poftele grăbite ale hămeșitilor contemporani, dar nouă imediat accesibil prin largul orizont al vederii istoric-filosofice.

Noi suntem condamnați să fim ireductibili, sau, să ne retragem din luptă. Căci asupra noastră apăsa răspunderea întregii vieți a națiunii. Sănătatea sufletului ei ne e încredințată

nouă. Iar noi suntem datori să luptăm pentru a-i păstra întru eternitate această imunitate față de decădere și moarte. Cum am putea o clipă să facem vreo concesie Răului, când știm că puterile lui, chiar cu cea mai îndărjită luptă a noastră, tot uriașe rămân, avându-și izvorul în eterna inerție cosmică? Noi trebuie să fim oracolul, la care să alerge mulțimea în ceasurile de cumpărire a Destinului, spre a-i da lămurire asupra viitorului: căci numai noi gândim mai presus de meschinul timp și spațiu politic-social. Noi trebuie să fim spiritul critic prin care să se lumineze națiunea, când în mizeria luptei vieții și în haosul ciocnirilor pătimașe politice, ea vede răsturnată foată scara valorilor și ceea ce socotea sfânt îi este arătat de luptătorii gălăgioși și fără conștiință ca murdar, iar ceea ce i se păruse josnic îi e înșăjusat ca ideal. Noi trebuie să îi explicăm, că civilizația materială, singură, nu e nimic mai presus ca un grajd sistematic pentru vite bine hrănite și ţeslate, dar nici pe departe nu e o orânduire în care să aibă un loc și sufletul, care, în om, e idee.

*
Opera de purificare ce ne cade nouă, generației actuale, e cu totul ingrață. Nouă ni se cere sacrificarea însăși a sufletului nostru: noi nu vom putea face nimic complet, ci de abia

vom curăți drumul pentru alții. Cei ce vor veni după noi ne vor amesteca în același primitivism cu cel al societății în care trăim și nici nu vor bănuia tragedia de precursori, chinuiji, batjocoriți, neînțeleși, trădați, care a fost în noi. Purtând lucru, egoist solitar, ca cei mai buni din țările luminate ale Apusului, noi nu vom fi lăsat după noi nimic întreg, nimic armonios, nimic asemănător marii iubiri de gând, care a fost în noi.

Care e sufletul cu care avem noi a lucra? De sigur, înainte de toate sufletul țăranului dacico-roman. Care sunt însă potențele acestui suflet?

Există o selecție naturală a inteligențelor naționale pe baza luptei de adaptare pe care popoarele trebuie să o dea spre a birui dificultățile ridicate în calea lor de natură ori de om. Mintea se ascute din generație în generație în direcția biruirii cât mai ușoare a acelor obstacole. La popoarele prea chinuite de adversitățile istorice — cazul poporului nostru, martirizat de toate lăstările pământului — se formează un fel de carapace spirituală, în care sufletul se refugiază spre a se păstra intact. Observatorul superficial vede numai carapacea pietroasă și inertă: în specie: fatalismul, insensibilitatea la nevoile unei vieți mai omenești, tradiționala-

lismul, neîncrederea față de orice om sau lucru nou, asprimea și necioplirea în diferite manifestări individual-sociale. Dar observatorul răbdător, care stă și aşteaptă să iasă din scoica colțuroasă adevăratul organism, adăpostit înăuntru, are bucuria de a vedea o ființă foarte fin și complicat, foarte delicat construită, cu nenumărate organe de apercepție variată și puternică a lumii, total nebănuite, numai după aspectul crucei de piatră. Fatalismului cosmic îi corespunde splendida etică optimistă, păgâno-creștină, care dă celui nedreptății siguranță că răutatea nu va rămâne nepedepsită și că deci el poate aștepta cu resignare filosofică această pedeapsă imanentă nedreptății. Insensibilității la greutățile și trivialitățile vieții materiale îi corespunde entuziasma dorință de a se face frumos măcar la zile mari, care crește înclinările sale pentru arta de toate felurile. Tradiționalismului țăranesc îi corespunde o curiozitate extraordinară de multilaterală, chiar pentru lucrările total streine de experiență lui principiară. Neîncrederii față de orice e nou îi corespunde dorința de a afla taina acelei nouățiți, spre a o supune: de unde, un spirit de observație și de critică excepțional de ascuțit, întrecând adesea cu mult pe cel al omului cult, deprins cu formulele luate de-a-gata din cărți. Asprimii în maniere îi corespunde un simț de măsură și cuvînță sufletească, cu atât

mai puternic, cu cât el nu se poate manifesta extern, decât cu totul stângaciu.

Copilul țăranului e aruncat în lupta vieții, încă de când e mai mic decât căciula de pe capul lui taică-său. El trebuie să învețe singur a ieși din încurcătură. Iar școala de agerime practică a trupului și sufletului îi e completată de luptă — nu căutată de cine vrea, ci impusă tuturor — pentru întâietatea în societatea țărănească. Agerimea minții îi e pusă la încercare fiecăruia în orice clipă, nu numai de un interes imediat și utilitar, dar mai mult încă de plăcerea, pur estetică, pe care țăranul o are de a vedea scânteind un cap superior. Iuțeala aperceperii, vioiciunea reflexiei, justeța judecății, promptitudinea respingerii argumentului contrar, stăpânirea de sine în focul luptei de inteligență, cavalerismul condamnării imediate a mijloacelor lăturalnice ori brutale de întrecere, toată această minunată autoeducație ce și-o dă societatea țărănească, scânteietoare de vervă, de bucurie a vieții, încordată ca o strună continuu vibrând muzical, de sinceritate aproape antic de consecuență, de cavalerism cu un cod foarte complicat, — e o realitate pe care clasa suprapusă — în mare parte de alt neam decât poporul nostru — n'a cunoscut-o și deci n'a avut-o în vedere la organizarea culturii sociale a națiunii. S'a văzut ridicula babilonie a introducerii copi-

lului de țăran în viața naturii prin cărți, care-i proclamau marele adevăr nou, că „boul e un animal cu patru picioare“.

Sufletul țăranului român ne ajunge nouă — Confraternității universitare — total obosit, amărit, desgustat și adesea chiar mușitat, de fabricile de banalizare sistematică, denumite școală primară și secundară. Mai e vreo mirare că fețelorul de țăran trecut prin toată filiera uzinei școlare e un simplu neurastenic ori un nevrozat iremediabil? Căci trebuie să fie cineva prea recalcitrant la orice disciplină, ori prea puternic spiritual: dominând orice violență externă, ca să poată rezista tăvălugului nivelator, care e școala organizată mecanic-industrial: supunând și pe cel genial și pe cel sărac cu duhul aceluiasi dresaj cu locuri comune. Universitatea deci, în loc de a fi un colegiu frățesc de fineri și bătrâni care caută împreună, deopotrivă de entuziaști, realul, adevărul, frumosul, sensul lumii și al vieții, trebuie să fie, în haosul și decăderea actuală, un adevărat spital pentru mutilații la suflet. Ca să-și poată veni în fire, copiii aceștia ai unei rase în adevăr nobile, încăpute pe mâinile educatoare ale unor oameni strâmb pregătiți ori rău conduși, trebuie să le redăm atmosfera de acasă, vioaie, veselă, lipsită de orice pedanterie și închisuire de sine

magistrală, firească în libertatea deplină dela frate mai mare la frate mai mic, caldă, copilăresc de idealistă, — și, fără îndoială, multe suflete vor înflori din nou, strălucind prin inteligența lor originală, pătrunzătoare, clară, creative, — deși, tot aşa de sigur, multe altele vor rămâne pentru totdeauna schilodite, luând cu ele numai arzătorul regret de a se fi născut prea de vreme față cu încetul proces de purificare al nenorocitei noastre orânduirii sociale.

Fiecare națiune trebuie să-și aibă metoda sa proprie de desanimalizare a mulțimilor și de selecționare a talentelor și geniilor. Copiii țăranului nostru, vioi și clari la minte, n'au nevoie de pisălogeala ucigător de metodică, născocită ca sistem educativ de națiile greoaie la spirit pentru copiii lor molâi și înceși. Școala noastră trebuie să fie alta, pornind dela realitatea etno-psihologică a sufletului nostru național și ramificată după scopurile sociale specifice evoluției noastre actuale.

*

Dacă însă calitativ sufletul cu care avem a lucra e de o fineță și mlădiere originară ne-intrecută, cultural-evolutiv el e încă în stadiul primei copilării. El nu a făcut decât o foarte modestă etapă în ascuțirea psihofiziologică, necesară marilor abstracții ale culturilor creative superioare. Trecerea dela stadiul vegetativ-etno-

grafic — ori cât de strălucit — la cel cultural-creator, general-uman, universal-valabil, e departe de a se fi făcut. Un suflet proaspăt dela țară, supus presiunii formidabile a capitalului ideologic contemporan, rar poate suporta cu perfectă elasticitate povara și nu rămâne deformat. De abia în a doua ori a treia generație, treptat-treptat intelectualizată, țăranul român își arată incomparabilele lui calități sufletești. și e caracteristic că chiar în trecutul nostru istoric o atare treptată intelectualizare a dus nu numai la egalitatea noastră, spiritual-creatoare, cu alte națiuni mai vechi în cultură, ci la superioritatea noastră asupra lor, dându-le noi, conducători sufletești.

Din aceste constatări decurge — ca o condiție esențială a oricărei superiorizări a culturii, individuale, ca și sociale — lărgimea general-umană a orizontului inspirator de gânduri.

*

Naționalul e ceva biologic-politic: e conștiința de sine, solidară, a unui organism independent, în luptă de existență cu alte organisme analoge și întrebuințând pentru apărare chiar forma animalică a luptei, care e răsboiul. Naționalul nu e ținta supremă a spiritualizării, ci e materialul brut, care are a fi înnobilat prin gândirea general-umană, astfel încât creațiunile lui să devie pretuindeni și etern valabile. Ești

național în orice creațiune a culturii superioare nu conștient, voit, ci inconștient, fatal. Dar tocmai cum nu vrei, ci ești, fără voia ta, în opera de artă, liric ori epic, tot aşa ești, fără să vrei, național, în sufletul tău.

Omul, fie el necult, fie cult, lucrează, ideologic, cu un material de gânduri general omenesc; etnografic adică sub-cultural, ca și superior-creator, adică adevărat cultural, esența diferitelor civilizații naționale e asemănătoare: nu numai în ideile conducătoare, ci adesea chiar în unele forme concrete, imbrăcate de aceste idei; comparați civilizația etnografică românească cu cea scandinavă, cu cea peruviană sau chiar cu cea a negrilor mohamedani și comparați cultura elenică a epocii clasice cu cultura mexicană anterioară invaziunii spaniole. *Calitatea diferită a sufletelor naționale e o entitate de ordin diferențial și potențial, iar nu esențial.*

Fie prin specializarea aptitudinilor sufletești subconștiente, fie prin țaria excepțională a puterii aperceptive și raționale, popoarele ajung a se deosebi într'un fel — am putea zice termic: unele cu sânge rece, luna masculină, soarele feminin, — altele tocmai dimpotrivă. Identitatea construcției generale, psihologice, la toate rasele omenești creează substratul sufletesc universal-valabil al tuturor civilizațiilor. Legea cos-

mică a diferențierii aptitudinilor până chiar și în organele perechi ale aceluiași individ, creează, pe baza factorilor multipli de influență a pământului asupra omului, potențe și nuanțe etno-psihologice, nenumărat de variate.

*

Mijlocul unic de a accentua diferențialul e acela de a intensifica genericul. Lărgind și profundând cultura noastră de simpli oameni, ca oricare alții, devenind cât mai spiritualizați ca cetățeni ai lumii, subconștientul specific-național din noi, care colorează fatal oricare creație superioară de artă, filosofie ori știință, din pricina precumpărării instinctului asupra inteligenții în orice inspirație nouă (altfel cei mai erudiți ar fi cei mai geniali, pe când dimpotrivă geniul procede prin inspirație transcendentală), subconștientul, zic, are un câmp mult mai vast de manifestare, atât intensivă cât și extensivă.

Dar mai mult decât atât. Dela etnografic la cultural nici nu e puncte de trecere. Etnograficul e ceva definitiv, milenar și universal, rezultat ultim al geniului popular natural. Etnograficul exprimă o concepție etică, estetică și metafizică asupra lumii și vieții ca rezultat al unei experiențe multiseculare: atât ideile cât și formele lui alcătuesc o lume aparte, din care nu este trecere: precum nu este trecere dela civilizația Laponilor la cea a Elenilor. Culturalul e

ceva abstract, simbolic, artificial. Culturalul e rezultatul spiritualizării aristocratic-idealiste pe cale de antrenament și selecție forțată într'un spațiu și timp dat. Etnograficul pleacă dela instincte. Culturalul pleacă dela idei. Culturalul e mereu schimbător în rafinata evoluție spre cât mai complex a ideilor creațoare. Etnograficul e perpetuu stabil, pe baza celui mai minuțios tradiționalism. Necesitățile vieții spirituale superioare sunt total necunoscute vieții etnografice. A lua valori și forme etnografice pentru a exprima valori și forme culturale înseamnă a confunda iremediabil două *stări de suflet* total disparate și a crea un monstru de civilizație falsă. Nu forma creează ideea, ci ideea își caută forma. Culturalul ca forme concrete e exclusiv rezultatul gândirii superioare solitare, născute prin generație spontanee, din legea cosmică a diferențierii, calitative și intensive, aplicață individelor izolați. Tonalitatea, nuanța, ritmul creației acesteia superioare, sunt date, firește, de pasta psihofiziologică diferită a nenumăratelor organisme sociale, care sunt rasele și popoarele. Ai aceeași idee de templu, ori de statue, ori de imn liric, ori de contract social-politic, exprimată de marii creatori ai culturilor originale, capetele geniale ale națiunilor, total diferite, nu după mentalități individuale, ci naționale: această diferență e cu atât mai incon-

șientă, cu cât creatorul e mai desăvârșit. În adevăr singura muncă, singura grija și suferință a creatorului e de a da formă deplin corespunzătoare gândului care-l frământă. Iar gândul acesta nu este un gând social, politic ori național, ci e un gând specific creației: compozitorul gândește muzical, sculptorul gândește plastic, poetul gândește simbolic. „Limbile“ acestea specifice sunt intraductibile dintr'una într'altele. Creatori foarte elovenți în limba lor, plastică, muzicală, simbolică, sunt total afasciniți în limba noastră practic-utilitară a necesităților vegetative ale vieții, ca și în limba metafizică a celăjenilor republicei lui Platon.

Cea mai evidentă dovdă a stării noastre spirituale înapoiate e confuzia care se face între etnografia românească și arta ori gândirea superior-culturală românească. Ai noștri înțeleg o prelungire direcță a etnograficului în cultural, a popularului în artisticul-filosofic, în loc să le înțeleagă ca două lumi diferite care au contact între ele, nu direct, ci prin intermediul altor lumi, care sunt etapele treptate ale spiritualizării colectiv-individuale: prin propagarea unei anume religii a unui nou complex de idei: cum a fost, în alte locuri și timpuri: cultura superioară a renașterii, etc., în diferitele lor faze, crescute treptat din forțele vii, singular-geniale, populare, ale națiunilor, diferit colorate la dife-

ritele națiuni, dar deopotrivă de abstract fecundate dela artificial la natural, iar nu dela popular la artistic-filosofic.

*
Avem dară de intensificat în tinerimea care aleargă la luminile noastre nu ceea ce e sărănesc în ei, ci ceea ce e general-omenesc. Dar această culturalizare a intelectualității noastre născânde nu are a se face prin antrenamentul spiritual cu cultura unei anume națiuni predilecție. A încerca să facem din cultura noastră o prelungire colonială a culturii franceze, italiene, germane ori anglo-saxone, e o greșală analoagă aceleia, mai înainte atinse, a etnografizării creațiilor abstracte. Căci cultura acestor națiuni este ceva organic, neîntransmisibil: ea reprezintă un suflet specific, diferit de al nostru. Ar însemna să ne strâmbăm sufletul, sau să fim niște simple animale mimetice, dacă am căuta să gândim cultural ca Francezul, Englezul, Germanul, contemporan, ori istoric. Cultura unei națiuni se naște din ciocnirea unor influențe ideologice strene, forțat ori de bunăvoie, cu instinctul creator național. Cu cât însă un popor este mai Tânăr, cu atât el e mai expus să ia expresia formală drept ideea. Ori forma este ceva neasimilabil: ea este interpretarea națională, specifică, a ideii pure. Ideea singură e asimilabilă fiindcă e general-omenească.

Ideea catedralei gotice în Franța și Italia e ca ferment aceeași, ca întruchipare total diversă.

Noi avem a oferi instinctului creator al națiunii noastre idei, iar nu forme. Și ideile vor fi imediat roditoare, pe când formele vor fi sterile. Idei în sine, idei artistice, științifice, filosofice, sociale, politice, în perpetuitatea lor — critic văzută — de transsubstanțializare infinit de variață.

Nu cultura superioară a unei națiuni, ci cultura a cât mai multor națiuni, are a ne interesa. Numai aşa putem ucide mimetismul ieftin al formelor, și silim la gândire, la luare de poziție personală originală. Cultură istorică deci, mergând mâna în mâna cu cultura filosofică și cea artistică, toate general-umane, iar nu singularizat naționale, cu atitudine servil-colonială față de ele.

Ideile pure, care circulă în spațiul geografic-uman și în timpul istoric-uman, cu ajutorul marilor genii creatoare, în care ele aprind focul luptei pentru transsubstanțializarea gândului abstract în formă concretă, — sunt active în indivizi și națiuni în cele două feluri etern creatoare de energie: simpatetic — prin iubirea față de noul gând — sau, repulsiv, prin ura și combaterea nouui gând, adică — din ciocnire — prin crearea antiteiică a altui gând. Și într'un caz și într'altul rezultatul final e tot crearea.

Decât, că în cazul urii, drumul până la creare e mai lung și cheltuiala de energie mai mare. Firesc, indivizii, și după ei, popoarele, iau mai bucuros drumul cel dintâi, al iubirii.

*

Ideea-mamă a întregii culturi românești e *ideea romană*. Cultura noastră națională, creatoare, spre deosebire de vechea civilizație vegetativă etnografică, daco-romană, populară, începe odată cu descoperirea Romei. Roma ne descoperise pe noi încă din întunecatul ev mediu. Dar noi nu reacționasem. Dimpotrivă noi am descoperit-o simultan, pe căi diferite, dar cu efecte fulgerător-creatoare identice, în toate cele trei țări românești ale Daciei — deplin — abia în secolul al XVII-lea. Istoriografia românească din Moldova, Ardeal și Țara-Românească e creaoarea conștiinței naționale superior culturale a poporului nostru. Iar această conștiință națională superioară aprinde fără întârziere — pe care simpatetică — sufletul primitiv-natural al națiunii fiice cu dorințe, impulsii, tendințe violent răscollitoare de gânduri. Legătura cu Roma-mamă e făcută întâiul — multă vreme — prin sora italiană, apoi marele foc sacru al ideii pure, încinge întreaga Francie. Dela 1789 până azi ideea culturală creaoare romană e activă în națiunea noastră prin mijlocirea Franției. Încercările antiquaric latine ca și cele ro-

mantice italofile — de legătură nouă cu gândul roman — n'au creat nimic trainic.

Dar ideile culturale romane — propriu zis, cultural antice, greco-romane — nu sunt azi exclusiva proprietate spirituală a Franției. Întreaga lume europeană și americană — am putea zice întreaga lume civilizată — latină, germană, anglo-saxonă — trăiește cu idei romane. O exclusivitate a inspirației noastre prin Franția, ne-ar duce — prelungită prea mult — la situația intolerabilă de colonie culturală franceză. Ideea romană trebuie deci readusă la puritatea ei principiară, impregnată cât mai mult de suflul ei originar-antic, eleno-roman, iar reacțiunea noastră față de această idee trebuie din ce în ce mai mult intensificată național-daco-roman, liber inspirată de sufletul nostru nefalsificat, nemanierat cu diferite influențe exclusive contemporane. Clarificându-ne și profundându-ne mintea noastră cu experiența ideoologică universală — fiecare națiune făcând să vibreze în noi, puternic, o altă coardă — lăsând iubirea noastră instinctivă pentru Roma să coloreze după legile ei, fațale, creațiile noastre, vom avea dat substratul larg omenesc inspirației culturale creaoare prin ciocnirea cu alte gânduri — diverse de cel românesc.

Implinirea însă a chiar actului creării trebuie să fie cea mai sălbatică liberare de tot balan-

stul, de toată schelăria, pe care ne-am urcat, spre a privi cât mai departe și cât mai adânc, în lume. Suprema despersonalizare, desnaționalizare, destendenționalizare, trebuie să fie acul de purificare, precursor creării. Înaintea ideii pure: de filosofie, artă, știință, trebuie să stea omul pur de orice intenții trecător lumești. Din unirea sufletului lui îmaculat de cele pământești, cu ideea pură, se va naște — potrivit legilor supreme, incontrolabile și neguvernabile de noi — opera nouă: asemănându-se — ca eternă valabilitate, umană — cu mama ei, ideea, — și asemănându-se — ca înfățișare formală, națională — cu tatăl ei, creatorul.

Nu românizarea noastră feroce, întru vegetativul etnografic, ci continua noastră umanizare întru sublimul uman, va crea suprema splendoare a culturii creațoare românești. Acordarea întru eternul omenesc a creatorului îl va face să crească până la simbolul veșniciei fiecare element superior prelucrabil al vieții noastre naționale. Și cântăreji divini ai frumosului, profeți incomparabili ai adevărului, vor da vizuirea sublimului, în formă transcendental ritmată română, tuturor popoarelor și tuturor timpurilor.

Dar pentru a ajunge acolo, ca națiunea noastră să trăiască universal-uman, confraternitatea Universității noastre trebuie să convertească întreaga națiune la cultul ideii pure. Dematerializare fără crujare; spiritualizare entuziastă; cercetare neobosită a realității naționale pentru ce are etern în ea; activitate misionarică social-culturală, adânc iubitoare, pentru prepararea întregii mulțimi a fraților cu taina cea mare a nașterii geniilor noastre, universale: iată uriașa sarcină care apasă pe umerii noștri de adevărați părinți ai națiunii.

Și după cum trupul omenesc, pentru a se mișca în spațiul terestru, are nevoie să ia anume atitudini, la care e treptat-treptat antrenat în viață: pe pământ, în mers, alergat, urcat, — în apă înnotând, — tot astfel sufletul pentru a se mișca în lumea ideilor are nu mai puțin nevoie să fie inițiat în atitudinile necesare, imperativ obligatorii și total diferite unele de altele, — atitudini care singure pun sufletul în stare de a primi și a da ideile pure, care, ca atomii în Cosmos, alcătuiesc vibrarea vieții etern conșiente de sine: atitudinea religios-litică, cea ritmic-muzicală, cea poetic-plastică, cea filosofică-tragică, cea științifică-arhitectonică, cea istorică-epică-dramatică, cea socială-culturală, ori, în sfârșit, cea practică-politică.

Maeștrii atitudinilor sufletului, inițiatorii în taina mișcării în lumea ideilor, trebuie să fim noi, cei care prin știință, experiență, suferință, închinare, am fost binecuvântați cu darul măcar al unei singure mișcări în lumea imensă a gândurilor. Discipolii vor intra la fiecare, vor încerca acordarea sufletului cu atitudinea fie căruia din noi, și, sau vor vibra armonios de contactul cu ideea cea nouă, sau, vor căuta mai departe atitudinea deplin înrudită alcăturii sufletului lor, individual.

Nenorocita identificare a sufletului cu trupul în care trăiește, și apoi a acestuia însuși cu materia inerță, a făcut să se piardă, în rajonalismul feroce, trivial-materialist, modern, până și însăși înțelegerea originii gândurilor noastre fundamentale. Filosofia, Istoria, Arta, sunt astăzi științe care se inoculează, ca un ser medical — pe cale aşa zisă *metodică* — în creierul celui chemat și celui nechemat, deopotrivă. Suflete total nefilosofice, ori neistorice, sunt dresate cu de-a-sila ca atare — nu se dresează oare și cai matematici? — și sute de monștri pseudoumani, numiți specialiști, sunt aruncați în viața socială spre a neferici la rându-le pe alții. Și aşa va suferi omenirea, fără putință de îndreptare, cât nu se va întoarce la divina doctrină a inițierii afinitar-elective în idee, prin punerea la încercare a sufletului adolescent cu

atitudinile spirituale capitale, spre a și-o alege — prin iubire — pe aceea în care sufletul lui se pierde ca o noiă în acordul perfect.

Cum omul care a trăit o viață într'o strâmtă vale de munte, la prima vedere a vastului spațiu liber, ce-l dă orizontul mării se va da înapoi speriat căutându-și sprijin în cel mai apropiat obstacol care să-i mărginească privirea, cum sufletul nostru însuși, mereu visând de infinit, se dă totuși înapoi cu groază și i se pare că se scufundă în haos, când îi ceri să gândească la ce poate fi dincolo de ultima stea văzută, și tot mereu mai departe, *dincolo*, fără oprire și fără hotar, — aşa se dă aiurită înapoi mintea contemporanilor noștri, când din cutiuțele sistematice, cu cea mai perfectă metodă ordonate și cuprinzând întreaga înțelepciune științifică asupra lumii și vieții, — e scoasă de marile izbucniri ale geniului creator solitar, intuitiv-vizionar în natură și în sufletul omului, spre a lua cunoștință de anarhica lui descoperire, fără fișe și rafturi, a unui nou aspect al formei, ori al ideii universale.

*

Ci viața adevărată e a inspirațiilor. Când pentru întâia dată sufletul omului s'a trezit la viața conștientă în lume, turburarea iubirii, a fricii, a mâniei, a necunoașterii, i-a acordat sufletul liric, religios, politic, științific și gândul

care i-a fulgerat atunci în minte, ca și forma fierbințe, pătrunsă toată de vibrarea vieții închise într'insa, scurt lapidară, pentru că vulcanică, au fost expresia veșnic-valabilă, pentru toți muritorii care au mai trăit în lume. Si tot aşa când întâia dată sufletul omului s'a deșteptat din credința în minune, când ochii săi au putut privi tăios și rece asupra vieții și morții, gândul filosofic, ideea ordonatoare a tuturor aparițiilor în Cosmos s'a născut complet înarmață, ca Pallas din capul lui Zeus. Iar frângerea speranței umane, brutală desminșire a copilăreștilor noastre planuri de fericire trainică pe pământul plin de durere, a născut cântecul tragic.

*

Privește pe creator la lucru: „fragmentul acesta de lume e frumos: și anume aşa și aşa: și omul imiță natura mereu și mereu mai deplin, — ca să arate că el vede tot, că nu-i scapă nimic, că el e ca însuși Dumnezeu, căci el pătrunde toate câte le-a pus Dumnezeu în ce a creat. Si ca Dumnezeu creează și el viață din lutul inform. Si bucuria pe care omul o are de a înțelege toate, ii dă mișcarea ritmică a sufletului, care îl face să cânte: în cadențe, în versuri, în linii, în colori, în forme, în numere.

Marele lui chin, marea luptă, cu cât vede mai deplin și mai adânc lumea și viața, e însă biruirea inerției materiei. Fiecare creație nouă

își are ca început aceeași inspirație subconștiuentă, transcedentală, vulcanică, pe care a avut-o și primul om, însăpmânat de văpaia gândului nou ce i se aprinsese în suflet. Dar creatorul zilelor noastre luptă implacabil cu forma spre a o săli să cuprindă cât mai întreagă ideea de foc inițială. Si de multă preocupare de formă, răfăciți în lumea gândurilor, cei ce n'au iubit niciodată ideea, cred că doar forma e totul. Si lumea contemporană întreagă trăiește o vreme a formelor, a idolilor morți luați drept zeii înșiși și toată știința și filosofia și arta nu mai e decât pură morfologie metodică. Cum după o formulă dată chimistul reconstruеște un corp, tot astfel cu *membra disiecta* artistul, cugetătorul, istoricul, după metoda cu care a fost dresat în școli, compune cu ușurință, repeziciune și perfectă liniște de suflet nenumărate opere moarte. Ce pot toți oamenii aceștia ști de chinul creării sub imperiul demonului lăuntric? De marea suferință a exteriorizării ideii, care-și cere inexorabil trupul în care să se coboare în lume? Dar și de nebuna jubilare a găsirii armoniei între gândul nou și materia inertă biruită, în veci nu vor ști banausii, a căror muncă e silnică, al căror spirit e mort.

*

Si Alexandrinismul acesta contemporan, care nu mai vede în lume decât problemele de

forme și metode, nu e în esență lui diferit de cel antic. Problemele de formă se nasc în totdeauna atunci când ideile sunt puține și slabe, când omul se simte epigon al altor vremuri superioare, când atitudinea lui în fața lumii și vieții e luată din cărji și tradiții, iar nu din propriul suflet luptător. El ar trebui să știe că în timpurile sublime orice formă e numai un efect al ideii, orice metodă numai un plan personal și pur subiectiv de stabilire a drumului spre transsubstanțializarea ideii. Dar sufletul anchilozat al contemporanului, turfit de nihilismul materialist-mecanist, nu mai îndrăsnește să sboare: i se pare chiar ridicol să încerce a satura. Cercetarea realităților vieții se identifică pentru dânsul cu cercetarea realului material. Realul spiritual, care, de fapt, e adevăratul real în lumea omenească, singură conștientă de sine și de Cosmos, căci omul e singurul animal cosmic pe care până acum l-a creat Rațiunea supremă, realul spiritual e pentru cei de azi o simplă ipoteză discutabilă. Întreaga viață a sufletului nu mai are — pentru contemporan — decât un sens descriptiv. Redarea precisă, amănunțită, a impresiilor simțurilor animalice. Un sensualism trivial și neintelligent. Munți de material informativ-descriptiv, fără o singură idee subsumator-spirituală înăuntrul materiei...

Și până și atitudinea istorică, adică sintetizator-evolutivă a gândului, ca și atitudinea filosofică, adică valorificator cosmică a lumii și vieții, au decăzut la o simplă atitudine utilitar practică, de urmărire a faptelor și ideilor umane ca a unor simple materiale brute, clasificate, etichetate și înmagazinate metodic ca niște fosile găsite în pământ și expuse apoi paleontologic. A face știință astăzi se chiamă „a strângere materiale“. Se uită că nu poate strângere materialul decât acela care-l înțelege și valorifică principiar, cauzal, efectiv. Real-criticismul înțelept ca gând prim, și vechiu ca însuși Socrates, deplin îndreptățit ca sistem de înțelegere a lumii, numai pe baza perfectei și adâncii ei cunoașteri efective, a dus în epigonii de astăzi, la un hamalâc stupid al tuturor nechamaților, care adună fără nici un spirit superior,ordonator în haosul faptelor, tot ce le cade sub simțuri, fiindu-le total indiferent și neinteligibil de-i caracteristic, ori zadarnic și mut.

*

Confraternitatea Universității noastre trebuie să înțeleagă viața ca o luptă pentru mai mult gând. Spontaneitate, originalitate, însuflețire, spiritualizare, a întregii noastre munci ordonate în viață. Iar spiritualizarea aceasta a vieții, valorificată după unitatea de măsură supremă: etern valabilul uman, să fie legea perpetuă a

deosebirii inertului de viu, animalicului de uman, naturalului de cultural, materialului de spiritual.

Intru început era rațiunea supremă. Si rațiunea supremă era la Dumnezeu și Dumnezeu era rațiunea supremă. Socrates, Platon, Zenon, Ioan și Kant n'au puțut găsi altă înțelegere decât aceasta. Dar în viața-spirit, în viața-ne-moarte e cuprinsă însăși legea de existență a Cosmosului. Si ridicându-ne din țărâna care ne trage la dânsa, proclamându-ne una cu spiritul viu al Lumii, noi împlinim comandamentul legii vieții pe pământ: *dela sub-om la om, — dela om, la zeu.*

Si toată puterea, latentă în națiunea noastră, de creare nouă, de luminare a lumii cu o nouă lumină are ar fi fructificată de acest gând al sublimului. Din iubirea pentru ideea forță, din avântul către idealul vieții biruitoare a morții, se va naște singura formă, singura existență concretă a supremei noastre culturi, care în trecerea mileniilor de viață umană, să dea nemurirea vieții spirituale, etern-valabile, și faptele geniului națiunii noastre. Si cum nimeni nu știe ziua și ceasul când chiar popoarelor le e dat să se săvârșească în viața trupului, e grabă mare ca sufletul națiunii mele să inflorească deplin, înainte ca destinul să unească din nou trupul ei cu natura mamă din care cu milenii înainte s'a trezit la viață.

*

Desfă-ți dară aripile, suflet al națiunii mele, lovește cu ele puternic și larg aerul lumii de jos și ia-ți ca un vultur sborul în țările senine și curate. De acolo ochii tăi vor vedea, încă mai limpede, întreaga icoană a lumii și vieții, dar nu vei mai respira miasmele aducătoare de somn, inerție și moarte ale putreziciunii materiei care dospește în adâncuri. Si solitudinea calmă a cerului te va reînvăța olimpicul ritm constant al eternului, neturburat de moarte, al legilor veșnice după care trăiește Infinitul, din care, ca lumina eternă, răsfrântă în spațiile interastrale, se răsfrâng în sufletul nostru Ideile, spiritul, viața.

